

TRANSMITEREA INTERGENERAȚIONALĂ A OPȚIUNILOR POLITICE: O ABORDARE CONCEPTUALĂ

ANDREI GHEORGHÎĂ

ABSTRACT. Intergenerational Transmission of Political Orientations: a Brief Conceptual Discussion. The transmission of political orientations within the family has been a constant topic in the explanation of mass political behaviour. Although the relevance associated to such explanations has varied over time, the influence of family in the process of early political socialization remains unquestionable. This paper aims to offer a critical perspective over the most influential theories explaining the mechanisms of intergenerational transmission of party identification. It covers four main areas of interest for this topic: (1) early political socialization, the liberal model versus the radical one; (2) parent to child transmission of the main voting cues: party attachment versus left-right orientation; (3) the cognitive perspective: integrating parent-transmitted voting cues in a mental map of the party scene; (4) differences in the transmission of political orientations: mothers versus fathers.

Conceptul de socializare politică. Familia ca agent al socializării politice

Societățile umane se perpetuează prin aculturație. Parsons aseamăna debutul social al fiecărei noi generații cu o invazie a barbarilor, invazie căreia societatea nu îi poate oferi decât un unic răspuns: *socializarea*, ca formulă de inculcare a regulilor conviețuirii (Parsons, apud. Dogan și Pelassy, 1993: 81). Prin socializare, noilor generații le sunt induse valorile și atitudinile specifice societății din care fac parte (Almond, Powell și Mundt, 1993: 45) tocmai pentru a asigura supraviețuirea și perpetuarea acelei societăți. Este vorba despre un proces continuu, care afectează pe fiecare individ de-a lungul întregii vieți și care are drept finalitate adaptarea personalității sale la „normele” societății și ale grupurilor de referință. Este evident că un astfel de proces va fi mai intens la vârsta copilăriei și a adolescenței, atunci când are loc formarea personalității individului și se dezvoltă un mod propriu de relaționare cu lumea (Chagnollaud, 1999: 108), și, în condiții obișnuite, va descrește în intensitate odată cu atingerea vârstei adulte.

Dintre valorile și atitudinile grupale sau societale achiziționate prin socializare, o bună parte sunt de natură politică, în sensul cel mai larg al termenului: credințe și atitudini de identificare precum naționalismul, autoreprezentări etnice ori clasiale, angajament religios sau ideologic, sentimentul drepturilor și datorii în societate; apoi, pe un alt nivel, cunoștințe despre instituții politice, forme de atașament, opinii privind evenimente, politici, personalități etc. (Almond, Powell și Mundt, 1993: 45). Toate acestea fac obiectul unei forme particulare de socializare,

și anume *socializarea politică*, definită ca „acea parte a procesului (de socializare, n. n.) care modelează atitudinile politice” (Almond, Powell și Mundt, 1993: 45). Ca și alte forme de socializare, *socializarea politică* este un proces continuu – chiar cele mai obișnuite experiențe modifică perspectiva politică individuală, *eul politic* aflându-se într-o permanentă transformare.

Socializarea politică poate avea loc în mod direct sau indirect. Socializarea este directă atunci când implică comunicarea explicită și intenționată de informații, valori sau sentimente legate de sfera politicului. Spre exemplu, lecțiile de cultură civică sau politologie din învățământul preuniversitar reprezintă o formă de socializare politică directă. Socializarea politică este indirectă atunci când atitudinile politice sunt modelate neintenționat, prin intermediul unor experiențe personale. Spre exemplu, o reacție pozitivă sau negativă din partea tatălui la adresa unui lider politic poate modela esențial percepția și atitudinea ulterioară a copilului față de respectivul lider. Sau, pe de altă parte, există experiențe sau evenimente care își pot lăsa amprenta asupra unei întregi societăți. Dacă prima formă de socializare politică este specifică adolescenței și perioadei adulte, socializarea indirectă predomină în perioada copilăriei, însă ambele categorii se vor manifesta în forme și intensități diferite, pe parcursul întregii vieți a individului.

Faptul că *socializarea politică* cunoaște intensitatea sa maximală în perioada copilăriei și adolescenței este un punct de vedere larg acceptat în literatura de specialitate. Este și motivul pentru care orice încercare de a clasifica agenții (și mijloacele) socializării politice după criteriul importanței va începe fie cu *familia* (în special părinții), fie cu *școala*. De remarcat că este vorba despre factori care se manifestă plenar în dezvoltarea individului de-a lungul perioadei menționate. Așezarea unuia sau a celuilalt dintre cei doi agenți într-o poziție dominantă ține mai degrabă de o opțiune ideologică, dar și de o anumită tradiție culturală. Paradigma liberală (dominantă în spațiul anglo-saxon) pune accentul pe familie ca principal agent al socializării și pe transmiterea intergenerațională predominant spontană (*‘unplanned’*) a atitudinilor politice în perioada copilăriei. De cealaltă parte, adepții paradigmei radicale (sau marxiste) acordă școlii și mass media rolurile dominante în socializarea politică, văzută ca un fenomen deliberat și sistematic de a crea „un consens național supra-partinic” (Miliband, 1969: 163).

Această lucrare își propune să analizeze transmiterea intergenerațională a valorilor și atitudinilor politice, cu o focalizare clară pe transmiterea identității partinice. Poziția de la care pornește autorul în acest efort de sinteză este una clar liberală, raliindu-se opiniei care acordă familiei rolul principal în socializarea politică a noilor generații.

Ce este identificarea partinică?

Influența familiei asupra individului în procesul de socializare politică este una puternică și de durată. Este probabil agentul de socializare în cazul căruia raportul dintre influențele directe și cele indirecte este cel mai echilibrat. Participarea, atitudinea

față de autoritate, poziționarea etnică, religioasă și clasială sunt doar câteva dintre valorile politice dezvoltate predominant în contact cu familia la vârste fragede. Totodată, în relație cu familia se dezvoltă primele orientări politice ale individului, care, susțin numeroși teoreticieni, rămân remarcabil de stabile în perioada vieții adulte.

O atenție specială a fost acordată în literatura politologică așa-numitelor *semnale de vot* ('*voting cues*') pe care părinții, predominant involuntar, le transmit progeniturilor lor. Cel mai semnificativ dintre acestea este, în mod incontestabil, *identificarea partinică*. O bună parte a cercetătorilor care au studiat rolul părinților ca agenți ai socializării au presupus că aceștia transmit copiilor propria identificare partinică, asumție care explică nivelele înalte de corelație între intenția de vot a părinților și cea a progeniturilor (Hyman, 1959; Butler și Stokes, 1969; Jennings și Niemi, 1974, 1981). În conformitate cu un atare punct de vedere, copiii adoptă în general identificarea partinică a părinților, își consolidează aderența față de ea pe parcursul întregii vieți și, pe baza acestei forme de atașament, își construiesc opțiunile de vot în diverse contexte electorale (Ventura, 2001: 667).

Rămâne de văzut care este sensul clar cu care s-a operat în utilizarea conceptului de *identificare partinică*. Definiția clasică rămâne cea formulată de teoreticienii Școlii de la Michigan, conform căreia identificarea partinică este văzută ca „sentimentul de atașament personal pe care îl resimte individul în legătură cu partidul ce constituie alegerea sa” (Campbell, Gurin și Miller, 1954: 88-89). Ei formulează explicit și consecința directă, potrivit căreia „o identificare puternică înseamnă o semnificație ridicată a partidului ca **standard influențial**” (Campbell, Gurin și Miller, 1954: 89). Altfel spus, identificarea partinică induce o transformare de substanță în percepțiile și atitudinile alegătorului în legătură cu celelalte elemente ale politicului – candidați, teme disputate, **interese grupale**, realizări ale partidului în activitatea de guvernare.

Identificarea partinică orientează reacțiile alegătorilor față de candidați sau teme în jurul cărora se poartă competiția electorală. Astfel, o politică susținută de partidul favorit este mai probabil să fie bine primită decât dacă ar fi susținută de contracandidați. Sintetizând, **partizanatul structurează întreaga panoplie de percepții ale alegătorilor în legătură cu lumea politică** (Dalton, 1996: 206), servindu-le ca reper și „punct de ancorare” (Westholm și Niemi, 1992: 25). Identificarea partinică dobândește o semnificație specială în cazul comportamentului electoral, funcționând ca o „predispoziție” de a sprijini **partidul preferat în context electoral**. Pentru alegătorul nesofisticat, un atașament **partizan de durată, dublat de experiențe repetate** în legătură cu partidul preferat, funcționează ca un **criteriu suficient** de clar și ieftin (în termen de costuri informaționale) pentru a îi orienta acțiunea de vot (Dalton, 1996: 207).

Cu toate acestea, în mod paradoxal, subliniază Harrop și Miller (1987: 133), *identificarea partinică nu* constituie un predictor perfect al deciziei de vot. Aceasta deoarece întotdeauna vor exista alegători care, sub influența unor factori contextuali legați de o anumită campanie electorală, vor vota candidații altui partid

decât cel cu care se identifică.¹ Însă, în mod normal, aceștia își vor păstra identitatea partinică și se vor reîntoarce către partidul de care sunt atașați cu ocazia unei runde ulterioare de alegeri (*'the homing tendency'*) (Harrop și Miller, 1987: 133-134; Miller, Tagg și Britto, 1992: 157).

Transmiterea intergenerațională a identificării partinice

Primele teorii privind transmiterea intra-familială a atașamentelor partizane au fost formulate de către teoreticienii Școlii de la Michigan. Punctul de plecare l-au constituit observațiile lui Herbert Hyman,² care remarca faptul că primele orientări ale individului înspre problemele politice iau naștere în perioada copilăriei și reflectă mediul social imediat al acestuia, în particular familia (Campbell, Converse, Miller și Stokes, 1960: 146-147). Studiind evoluția atașamentelor partizane la un număr semnificativ de subiecți, Campbell, Converse, Miller și Stokes observă o largă consistență a propriilor concluzii cu observațiile lui Hyman. Nivelul înalt al corelației între preferințele partizane ale subiecților și cele ale părinților a fost explicat de către cei patru autori ca efect al transmiterii intergeneraționale a partizanatului.

Aprofundând problema, Campbell și ceilalți au așezat familia în centrul lanțului explicativ al transmiterii atașamentelor partizane, ca o componentă a procesului de socializare politică. Astfel, în viziunea lor, identificarea partinică se dobândește în general în perioada adolescenței și tinde să se consolideze pe măsură ce individul avansează ca vârstă. Cercetările lor au demonstrat, pentru cazul Statelor Unite, faptul că, cel mai adesea, copiii dezvoltă o formă primară (uneori chiar mai evoluată) de atașament față de un partid încă de la vârste extrem de fragede (10-11 ani), sub influența aderenței exprimate de părinți pentru acel partid (Harrop și Miller, 1987: 135-136). Copiii învață loialitatea față de un partid cu mult înainte de a înțelege ce se află în spatele unei „etichete partinice”. Aceste atașamente partinice furnizează o structură de referință pentru învățarea politică ulterioară (Dalton, 1996: 200). Influența familiei continuă să se manifeste în plan politic pe parcursul întregii vieți, însă cunoaște o diminuare continuă. În ciuda acestui fapt însă, identificarea partinică rămâne neobișnuit de stabilă de-a lungul timpului. Astfel a fost dezvoltat modelul identificării partinice pentru cazul S.U.A., în anii '60. Nivele ridicate ale identificării partinice, ca și puternice corelații între atașamentul partizan al părinților și cel al copiilor, au fost identificate în majoritatea țărilor democratice.

¹ Cunoașterea distribuției atașamentelor partizane la un moment de timp permite estimarea *votului normal*, reprezentând rezultatul alegerilor pentru cazul ideal în care factorii cu influență pe termen scurt nu favorizează vreunul dintre partidele aflate în competiție (Harrop și Miller, 1987: 134). În realitate însă, distribuția efectivă a voturilor cunoaște cel puțin două mari surse de deviație de la *votul normal*, și anume *factorii contextuali*, ce țin de specificul campaniei electorale, și *realinierea electorală* sub impactul unor surse alternative de socializare (în fapt, dealinieri urmate de realinieri), fenomene a căror frecvență de apariție este extrem de scăzută.

² Herbert Hyman (1959) *Political Socialization*, Glencoe: The Free Press.

Curând însă au apărut primele semne de întrebare privind validitatea asumției potrivit căreia *identificarea partinică* ar fi principalul semnal de vot (*“voting cue”*) transmis intergenerațional, indiferent de tipul de cultură politică sau de structura sistemului de partide al unei țări. Așa cum și-au justificat poziția criticii, este de așteptat ca transferul intergenerațional al partizanatului să fie extrem de răspândit în sistemele politice în care sistemul de partide este stabil și restrâns numeric, iar pozițiile tematice ale acestora sunt ireconciliabil opuse; în astfel de sisteme, precum Statele Unite și Marea Britanie, identificarea partizană pare a fi mai degrabă un „contract pe viață”. Nu același este însă cazul în sistemele cu adevărat multipartite, în care harta partidelor este dinamică și în continuă schimbare, iar viețile oamenilor tind să fie mai lungi decât cele ale partidelor (Ventura, 2001: 667).

Reacții au venit din direcții dintre cele mai diverse. Thomassen a demonstrat că, pentru electoratul danez, componenta identificării partinice nu se poate distinge de componenta comportamentului de vot. Clarke și colaboratorii săi în Canada, Van der Eijk și Niemöler în Olanda au constatat că o parte din electorat se identifică cu mai mult de un partid. Converse și Dupeux, la rândul lor, observau că părinții francezi sunt semnificativ mai puțin victorioși în transmiterea unei identificări partinice decât omologii lor americani (Westholm și Niemi, 1992: 25).

Se pune problema găsirii unui echivalent funcțional al identificării partinice. Prima alternativă consistentă a venit din partea lui Annick Percheron, care observa că, în cazul Franței, *orientarea ideologică stânga-dreapta*, mai degrabă decât *partizanatul*, constituie instrumentul adecvat pentru înțelegerea culturii politice și evaluarea continuității intergeneraționale. Ulterior, într-un celebru articol, Percheron și Jennings (1981) arătau că identificarea partinică și orientarea stânga-dreapta sunt mai degrabă *reciproc substituibile* decât complementare în ceea ce privește transmiterea intergenerațională. Astfel, atunci când transmiterea uneia dintre ele este puternică, a celeilalte este slabă. Cei doi autori vorbesc despre patru mecanisme care favorizează rolul precumpănitor al orientării ideologice în transmiterea intergenerațională a atașamentelor politice, în defavoarea identificării partinice: (a) un sistem multipartit; (b) prezența în cadrul sistemului de partide a unei formațiuni puternice de stânga (comunistă); (c) existența unui grup catolic dominant și (d) perpetuarea unei relații de durată între religie și politică (Percheron și Jennings, 1981: 424).

Pornind de la modelul Percheron-Jennings, Westholm și Niemi (1992) au propus un model alternativ al socializării politice intergeneraționale. Cei doi autori pornesc de la o constatare originală, și anume că similaritatea politică intergenerațională poate fi indusă nu doar pe căi directe, ci și printr-o serie de căi (proces) indirecte (Figura 1).

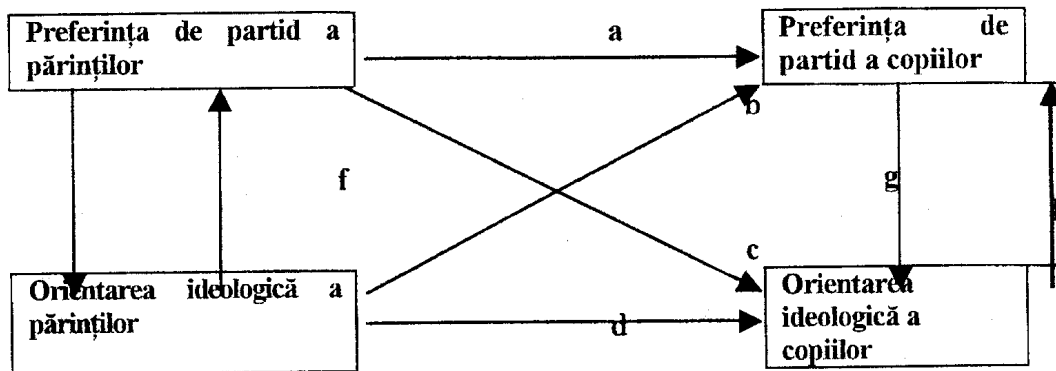

Fig. 1. Modelul Westholm-Niemi al socializării politice intergeneraționale

Sursă: Anders Westholm & Richard G. Niemi, „Political Institutions and Political Socialization”, în *Comparative Political Studies*, Vol. 25, Nr. 1, octombrie 1992.

Dezvoltând această constatare, cei doi autori formulează și verifică empiric o serie de ipoteze de lucru, care transformă esențial viziunea asupra relației partizanat-orientare ideologică și asupra rolului celor două componente în socializarea politică intergenerațională. Rezumate, concluziile lor sunt următoarele (Westholm și Niemi, 1992: 30-36):

(1) În majoritatea cazurilor, observă cei doi autori, transferul de partizanat este superior celui de orientare ideologică.

(2) Transferul direct de partizanat crește odată cu creșterea stabilității sistemului de partide.

(3) Relevanța proceselor indirecte de transfer tinde să sporească odată cu creșterea asocierii dintre orientarea ideologică și partizanat.

(4) Relația dintre orientarea ideologică și partizanat tinde să fie mai puternică în țările cu sisteme multipartite.

(5) În majoritatea cazurilor, mecanismele indirecte sunt mai relevante în transmiterea orientării ideologice decât a identificării partizane.

(6) Transferul direct al orientării ideologice stânga-dreapta tinde să fie mai puternic în țările cu sisteme multipartite.

(7) Transferul indirect al orientării ideologice tinde să fie mai puternic în țările cu sisteme multipartite stabile.

Deși primit cu entuziasm de comunitatea științifică, modelul Westholm-Niemi nu a fost evitat în materie de critici. O serie de autori au contestat capacitatea de captare a transmisiei ideologice intergeneraționale prin indicatori care măsoară auto-poziționarea indivizilor pe scale de tip stânga-dreapta. Studii empirice au demonstrat că termenii de *stânga* și *dreapta* sunt utilizați de către alegătorii obișnuiți mai puțin ca linii directoare într-un spațiu pur ideologic și mai degrabă ca mijloace de reducere a

complexității sistemului politic și de poziționare în raport cu el (Inglehart și Klingemann, 1976; Arian și Shamir, 1983; Fuchs și Klingemann, 1990). Astfel, cel mai adesea, capacitatea alegătorilor de a se auto-poziționa pe o axă de tip stânga-dreapta nu reflectă o gândire ideologică consistentă, ci are la baza doar o afiliere partinică sau anumite teme politice (Ventura, 2001: 669).

În acest context, Raphael Ventura (2001) lansează un model alternativ al transmiterii intergeneraționale de *semnale de vot* ('*voting cues*'), integrând aceleași variabile într-o viziune inspirată de teoriile cognitive. Conform acestui model, eticheta partinică și cea ideologică pot fi privite în termeni euristici ca îndeplinind funcții extrem de similare. Astfel, cei mai mulți dintre oameni nu vor sau nu pot să gestioneze în întreaga lor complexitate informațiile ce țin de lumea politică, alegând (cel mai adesea inconștient) să compenseze, în procesul de luare a deciziilor politice, informația incompletă pe care o posedă cu euristici sau *scurtături informaționale*. Atât identificarea partinică, cât și poziționarea ideologică vor funcționa ca euristici, ajutându-l pe cetățeanul obișnuit să își formuleze deciziile de vot și să își formeze opinii în legătură cu temele politice. Diferența dintre cele două tipuri de etichete ține de modul în care sunt folosite pentru a organiza sistemul politic:

„Eticheta partinică este una nominală (atunci când există mai mult de două partide) și separă partidul preferat de restul partidelor, în timp ce etichetele de tip stânga și dreapta crează o scală ordinală care organizează sistemul de partide în funcție de clivajul major care deosebește stânga de dreapta în societatea respectivă. Astfel de etichete indică partidele care se potrivesc afilierii ideologice a individului.” (Ventura, 2001: 669-670)

Astfel, în sisteme bipartite, etichetele de tip stânga și dreapta nu prezintă relevanță euristică, eticheta partinică fiind suficientă. Însă, în sistemele multipartite, etichetele de tip stânga-dreapta dobândesc relevanță datorită naturii complexe și dinamice a sistemului de partide (Ventura, 2001: 670).

Depășind această paranteză explicativă, modelul de socializare politică familială propus de Ventura funcționează după cum urmează: copiii primesc de la părinți, îndeosebi prin socializare indirectă (ascultând discuții sau observând reacții la diverse categorii de știri politice), *etichetele politice* care le ghidează cristalizarea tiparelor de vot. Copilul învață să se identifice cu o anumită etichetă politică și să o folosească drept semnal de vot ('*voting cue*'). Părinții pot să transmită eticheta politică progeniturilor lor și de o manieră activă (directă), folosind-o pentru a le explica ce este „bine” și ce este „rău” din punct de vedere politic sau care este identitatea lor politică (Ventura, 2001: 671). Concluziile politologului israelian susțin că, în fiecare societate, în procesul de socializare politică, eticheta cel mai frecvent transmisă intergenerațional va fi cea înzestrată cu cea mai mare relevanță euristică.

Mame versus tați în transmiterea semnalelor de vot

Dacă transmiterea intergenerațională a atașamentelor partizane a făcut și continuă să facă obiectul a numeroase lucrări științifice, destul de puțin se știe în legătură cu forța cu care fiecare dintre părinți reușește să își transmită orientarea politică. Viziunea tradițională a acordat soțului-tată un rol politic dominant în planul interacțiunilor intra-familiale. McClosky și Dahlgren (1959) constatau că, atunci când orientările politice ale soților diferă de cele ale soțiilor, „se manifestă tendința ca femeile să își schimbe mai frecvent orientarea înspre cea a soților decât invers” (McClosky și Dahlgren, 1959: 770, apud. Jennings și Langton, 1969: 330). Totodată, Campbell, Gurin și Miller observau că „influența politică în relația maritală de cuplu pare să meargă predominant într-o singură direcție”, și anume de la soți înspre soții (Campbell, Gurin și Miller, 1954: 206, apud. Jennings și Langton, 1969: 330). Acceptând aceste tendințe drept premise, consecința logică ar fi aceea că, în interiorul familiei, este probabil ca tatăl să aibă influența decisivă în construcția identității politice a copiilor. Pentru mai bine de un deceniu, o astfel de asumție a fost larg acceptată, fără însă a beneficia de vreo formă de control empiric.

Un moment de răscruce în acest sens l-a constituit studiul lui Jennings și Langton (1969), bazat pe interviuri triple (tată-mamă-copil) pentru 558 de familii americane. Perechile parentale au fost împărțite în două sub-eșantioane: cupluri omogene (împărtășesc aceleași opinii politice) și cupluri eterogene (sau conflictuale – atașamentele partizane ale celor doi părinți sunt diferite). Distribuția familiilor a fost următoarea: în 57% din cazuri, mama, tatăl și copilul împărtășeau aceeași afiliere partinică; în 17% din cazuri, părinții au avut orientări politice omogene, însă progeniturile deviau de la respectivele orientări; în 26% din cazuri, părinții au prezentat orientări politice divergente, iar copilul împărtășea orientarea politică a unuia dintre ei sau a nici unuia.

Concluziile, pe care vom încerca să le rezumăm în cele ce urmează, au fost cel puțin surprinzătoare:

- (1) Pentru familiile omogene, mamele tind să dețină rolul predominant în păstrarea omogenității preferințelor partinice în interiorul familiei.
- (2) În cazul părinților cu preferințe politice eterogene, influența maternă tinde să fie mai puternică.
- (3) Fetele tind să semene cu tații mai adesea decât băieții în ceea ce privește preferințelor partizane.
- (4) Congruența opiniilor politice între mamă și fiică este mai puternică decât în cazul oricărei alte combinații (mamă-fiu, tată-fiică, tată-fiu).
- (5) Simetria mamă-fiică atinge un nivel ridicat, în timp ce preferințele fiilor în familii eterogene tind să fie cu mult mai uniform distribuite între părinți.
- (6) Dacă copilul percepe o diviziune a opiniilor politice parentale, este probabil că el va adopta atașamentul părintelui de care se simte cel mai apropiat, pentru simplul motiv că va tinde să asocieze lucrurile înzestrate cu conotații favorabile cu imaginea acelui părinte.

(7) Influența mamelor în transmiterea identității partizane tinde să fie mai ridicată în familiile mai educate.

Din nefericire, studiul lui Jennings și Niemi (1969) rămâne unul izolat în încercarea de a oferi un răspuns problemei diferențierii rolurilor de sex în transmiterea intergenerațională a partizanatului. El nu a fost urmat de alte încercări de a circumscrie empiric subiectul, nici în spațiul american și nici în cel european. Carmines, McIver și Stimson (1987) și, mai târziu, Mattei și Niemi (1991) s-au remarcat prin încercarea de a genera, pentru spațiul politico-cultural al Statelor Unite, o diagramă capabilă să anticipeze, cu o probabilitate ridicată, identificarea partinică a copilului, în condițiile în care sunt cunoscute orientările politice ale părinților. Aportul de informații pe care l-au adus aceste analize în studiul diferențierii rolurilor de sex în transmiterea intergenerațională a partizanatului este unul limitat, referindu-se în principal la constatarea potrivit căreia, începând cu anii 1970, părinții independenți tind să aibă cel puțin tot atâta succes în transmiterea intergenerațională a independenței politice, ca și omologii lor partizani în transmiterea identificării partinice (Carmines, McIver și Stimson, 1987: 387-388).

BIBLIOGRAFIE

1. Almond, Gabriel A.; G. Bingham Powell, Jr. și Robert J. Mundt (1993) *Comparative Politics. A Theoretical Framework*, New York: HarperCollins College Publishers.
2. Arian, Asher & Michal Shamir (1983) „The Primarily Political Functions of the Left-Right Continuum”, în Asher Arian (ed.), *The Elections in Israel 1981*, Tel-Aviv: Ramot.
3. Baudouin, Jean (1999) *Introducere în sociologia politică*, Timișoara: Editura Amarcord.
4. Butler, David E. și Donald Stokes (1969) *Political Change in Britain*, New York: MacMillan.
5. Campbell, Angus; G. Gurin și Warren E. Miller (1954) *The Voter Decides*. Evanston: Row & Peterson.
6. Campbell, Angus; Philip E. Converse; Warren E. Miller și Donald E. Stokes (1960) *The American Voter*, New York: Wiley.
7. Carmines, Edward G.; John P. McIver și James A. Stimson (1987) „Unrealized Partisanship: A Theory of Dealignment”, în *Journal of Politics*, Vol. 49.
8. Chagnollaud, Dominique (1999) *Science politique. Éléments de sociologie politique*, Paris: Dalloz.
9. Converse, Philip E. și Roy Pierce (1993) „Comment on Fleury and Lewis-Beck: 'Anchoring the French Voter: Ideology versus Party'”, în *The Journal of Politics*, Vol. 55, Nr. 4.
10. Dalton, Russell J. (1996) *Citizen Politics. Public Opinion and Political Parties in Advanced Western Democracies*, Chatham: Chatham House Publishers.
11. Dogan, Mattei și Dominique Pelassy (1993) *Cum să comparăm națiunile. Sociologie politică comparativă*, București: Editura Alternative.
12. Fleury, Christopher J. și Michael S. Lewis-Beck (1993) „Anchoring the French Voter: Ideology versus Party”, în *The Journal of Politics*, Vol. 55, Nr. 4.

13. Fuchs, Dieter și Hans-Dieter Klingemann (1990) „The Left-Right Schema”, în M. Kent Jennings; Jan W. Van Deth et al. (eds.), *Continuities in Political Action*, Berlin: De Gruyter.
14. Hague, Rod; Martin Harrop și Shaun Breslin (1993) *Comparative Government and Politics. An Introduction*, London: MacMillan.
15. Harrop, Martin și William L. Miller (1987) *Elections and Voters*, London: The MacMillan Press.
16. Hyman, Herbert H. (1959) *Political Socialization: A Study in the Psychology of Political Behavior*, New York: Free Press.
17. Iluț, Petru (1995) *Familia. Cunoaștere și asistență*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut.
18. Inglehart, Ronald și Hans-Dieter Klingemann (1976) „Party Identification, Ideological Preference, and the Left-Right Dimension among Western Mass Publics”, în Ian Budge; Ivor Crewe și Dennis Farlie (eds.), *Party Identification and Beyond: Representations of Voting and Party Competition*, New York: John Wiley.
19. Jennings, M. Kent și Kenneth P. Langton (1969) „Mothers Versus Fathers: The Formation of Political Orientations Among Young Americans”, în *The Journal of Politics*, Vol. 31, Nr. 2.
20. Marsh, David (1971) „Political Socialization: The Implicit Assumptions Questioned”, în *British Journal of Political Science*, Vol. 1, Nr. 4.
21. Marsh, David (1975) „Political Socialization and Intergenerational Stability in Political Attitudes”, în *British Journal of Political Science*, Vol. 5, Nr. 4.
22. Mattei, Franco și Richard G. Niemi (1991) „Unrealized Partisans, Realized Independents, and the Intergenerational Transmission of Party Identification”, în *Journal of Politics*, Vol. 53, Nr. 1.
23. McClosky, Herbert și Harold Dahlgren (1959) „Primary Group Influence on Party Loyalty”, în *American Political Science Review*, Vol. 53.
24. Miliband, R. (1969) *The State in Capitalist Society*, London: Weidenfeld & Nicolson.
25. Miller, W. L.; S. Tagg și K. Britto (1992) „Partisanship and Party Preference in Government and Opposition: The Mid-Term Perspective”, în David Denver și Gordon Hands (eds.), *Issues and Controversies in British Electoral Behaviour*, London: Harvester Wheatsheaf.
26. Niemi, Richard G.; R. Danforth Ross și Joseph Alexander (1978) „The Similarity of Political Values of Parents and College-age Youth”, în *Public Opinion Quarterly*, Vol. 42; Nr. 4.
27. Niemi, Richard G. și M. Kent Jennings (1991) „Issues and Inheritance in the Formation of Party Identification”, în *American Journal of Political Science*, Vol. 35, Nr. 4.
28. Niemi, Richard G. și Mary A. Hepburn (1995) „The Rebirth of Political Socialization”, în *Perspectives on Political Science*, Vol. 24, Nr. 1.
29. Percheron, Annick și M. Kent Jennings (1981) „Political Continuities in French Families: A New Perspective on an Old Controversy”, în *Comparative Politics*, Vol. 13, Nr. 4.
30. Rotariu, Traian și Petru Iluț (eds.) (1996) *Sociologie*, Cluj-Napoca: Editura Mesagerul.
31. Ventura, Raphael (2001) „Family Political Socialization in Multiparty Systems”, în *Comparative Political Studies*, Vol. 34, Nr. 6.
32. Westholm, Anders și Richard G. Niemi (1992) „Political Institutions and Political Socialization: A Cross-National Study”, în *Comparative Politics*, Vol. 25, Nr. 1.